

Prof. Dr Zorica Mršević

Žene u sportu: između diskriminacije i aspiracija

Važno je reći da publikacija koja je pred nama sadrži jasnu poruku da u datoj situaciji najmanje ima mesta za pitanje zašto žene „ne vole” sport ili zašto „ne žele” da se bave njime. Odgovori su tu, pred nama. Kada si tretiran kao „uljez u pabu”, kako su žene nesumnjivo tretirane kada pokušaju samo da učestvuju, da odlučivanje i ne pominjemo, onda je jasno da prebacivanje odgovornosti na diskriminisanog za diskriminaciju, nije najbolji način shvatanja situacije i rešavanja problema.

Životno iskustvo sportistkinja je drugačije od iskustva drugih žena, ali je drugačije i od iskustva muškaraca sportista. Zato je važno čuti šta kažu one, poput jedne sportistkinje koja je želela da ostane anonimna: „Sport nas je naučio da je važno da pobeđujemo, a to druge žene možda ne znaju. Takođe, sport nas je naučio i kako da gubimo bitku, a ne rat, kako da porazi budu deo ili uvod u pobeđu, a ne konačni porazi, što takođe druge žene možda nisu imale prilike da nauče izvan sporta. Mi smo naučile i šta znači upornost i istrajnost i šta znači želeti pobeđu. Sport nas je naučio i raznim društvenim veštinama, npr. da ako ne umemo da se uspešno borimo same, ostaćemo usamljene, i samim tim, sportski a možda i životno, neuspešne. Mi znamo šta znači biti i nezavisna individua, ali i kako saradivati. Mi znamo da se borimo i to primenjujemo i u životu kasnije.“

Sport je danas svuda sve više biznis i to veliki, i po svotama novca koje su u toj oblasti u stalnoj dinamici porasta, o čemu se i javno govori, ali najviše ipak čuti. Činjenica je da se u mnogim sportovima sve više zarađuje. Iz toga je proistekla činjenica da je bavljenje sportom verovatno najbrži i najefikasniji legalan način vertikalnog društvenog napredovanja pojedinke/pojedinca. Zbog toga ne smeju više da se previđaju klasni aspekti sporta, moraju se postaviti pitanja, ko su zaista sportisti, a ko sportski funkcioneri, ko čini armiju aspiranata na vrhunske sportske rezultate (od kojih mnogi nikada ne dođu do njih), kom društvenom sloju pripadaju sportisti pre, a kom posle sporta? Sva ta pitanja se postavljaju jer je jasno da su sportisti, tj. sportski aspiranti sve više poreklom iz najsiromašnijih i najneprivilegovanijih društvenih slojeva koji imaju egzistencijalni interes da posvete svoju mladost i neretko, žrtvuju ne samo svoje obrazovanje, već i svoje zdravlje radi postizanja sportskih rezultata. Svaka dodatna diskriminacija, npr. na osnovu polne pripadnosti, onih koji su već neprivilogovani, marginalizovani i diskriminirani, mora da bude sagledana kao pojava višestruke diskriminacije, i da se na nju kao takvu, reaguje adekvatnim merama.

Potrebno je i da se, odavno usvojeno shvatanje da je sport profesija a bavljenje sportom rad (a ne samo lep hobi, zabava dokonih, zdrava rekreacija), proširi i na žene. Tako diskriminacija žena u sportu može da se sagleda i kao uskraćivanje pre svega prava iz radnopravnih odnosa, odnosno onemogućavanje ravnopravnosti na tržištu rada i radnopravnom procesu. Društvena paradigma, ponavljana i nebrojeno puta dokazana, uočena u mnogim društvenim oblastima i segmentima, može se kratko izraziti formulom, što više moći - to manje žena. Proces dalje teče matematički predvidljivo, što više moći - to više politike i uzvratno, što više politike - to više moći i više novca, a posledično svakoj toj sekvenci - manje žena. To su te barijere moći koje žene moraju da probiju, ma koliko izgledalo kao teška i gotovo nemoguća misija.

Sport je delatnost koja se nikada i nigde, pa ni u vremenima ekonomske krize, ne svodi na puko preživljavanje, i koja je do sada uvek u usponu. Kako god ishodovana rezultatski, to je delatnost koja se karakteriše stalnim unapređivanjem aktivnosti, organizacije, logistike, liderstva, sistema treninga, pratećom medicinom, i svih drugih komponenti koje ga čine. Nestabilan demokratski poredak, slabe institucije, prisutnost tolerisane diskriminacije u, i van sporta, uopšte ne sprečavaju dotok novca u tu granu, ali uspešno ograničavaju privilegije na sve užu sportsku elitu, gotovo po pravilu, ekskluzivno muškog sastava.

Kada otkrivamo sebi i drugima ono što je očigledno: da postoji dugo, duboko ukorenjena, strukturalna diskriminacija žena u sportu, što je jedna od poruka i ove publikacije, i dalje imamo strah da naše reči neće niko čuti i da neće biti shvaćene. Ili kako to formuliše Odri Lord, i kada ćutimo, mi se i dalje plašimo. Zato je bolje da govorimo, što ova publikacija upravo čini, svim neophodnim argumentima. Povrh toga, diskriminacija žena u sportu, njena dugotrajnost i prisutnost u svim sportskim strukturama, nije samo problem sporta, problem te jedne društvene oblasti. Naime, ona iz sporta doprinosi opštoj „normalizaciji“ diskriminacije žena, delujući kao „prihvatljiv“ model i izvan sporta, takođe povratno jačajući nastavak tolerisane diskriminacije žena u sportu.

I danas jezik cifara neumoljivo otkriva neverovatno malo prisustvo žena u ma kojoj sportskoj grani, u ma kojoj oblasti ove aktivnosti, u ma kojoj pojedinačnoj ulozi. Kao da žene i dalje moraju da ulažu natprosečne napore da bi možda, ako imaju sreće, zauzele bilo kakvo mesto u sportu, i da bi ih, kada imaju uspehe, za nagradu konačno nazivali „muškarcima“. Ova izjava iz septembra 2013. godine naime, nije iz devetnaestog veka, iako može tako da zvuči: „Pomoglo mi je što sam uporna i tvrdoglava, poneki kažu i bezobrazna, jer sam kao žena u sportu imala puno neprijatelja. Naslušala sam se te psihologije: „Šta ćeš tu, idi kući, kuvaj“. Malo je žena u tome, morala sam sve tri puta bolje da uradim da bi me priznali. Danas više nemam problem, kolege me poštuju, smatraju me za „muškarca“, što mi ponekad smeta,“ kaže kroz smeh Mirjana Stojanović trenerka uspešnog sportiste Emira Bekrića⁵.

Neidealizovane poruke istorije

Ako pogledamo nastanak modernog organizovanog sporta, još tada su jasno ocrtane njegove osnovne karakteristike: sport je zamišljen kao sredstvo protiv nasilja i ne sme nikada da bude izvor ni diskriminacije ni nasilja.

Organizovani sport se javio u elitnim engleskim školama u 18. i 19. veku, ali prvobitni cilj nije bilo oplemenjivanje tela i duha mladića iz najviših društvenih slojeva koji su ih pohađali, kako se to često uobičajeno ponavlja. Mnogo prizemnije, to je bilo poslednje sredstvo sprečavanja vršnjačkog nasilja unutar škole, učeničkih pobuna⁶, kao i pijančenja, tuča, pljački, silovanja i raznih šteta koje su grupe učenika tih škola nekažnjeno upražnjavale terorišući stanovnike mesta u okolini njihovih škola⁷.

Pokazalo se da je organizovanje grubih, iscrpljujućih igara loptom, ali ipak po određenim pravilima kojima se sprečavaju namerno povređivanje i drugo nefer ponašanje⁸, bila dobra školska strategija za trošenje viška energije, jer su učenici postajali vidljivo smanjeno agresivni. Na osnovu tog značajnog rezultata organizovanog sporta u vidu smanjivanja nasilja i kriminaliteta učenika, razvila se teorija, prvo naravno za umirivanje njihovih roditelja, zabrinutih da grube školske aktivnosti mogu da dovedu do fizičkih povreda i gubitka samopoštovanja kod njihovih sinova i naslednika. Objašnjenje koje su tada dobili postoji i danas, organizovani sport je način izgradnje čvrstine karaktera, timske

⁵ Politika Nedeljni magazin, 1. septembar 2013, str 5.

⁶ Učeničke pobune u 18. veku nisu bile retkost, kao npr. u školi Ragbi kada je grupa učenika provalila direktorovu kancelariju, spalila knjige, zabarikadirali se u prostorijama škole u pobuni koju je lokalna milicija morala da uguši uz upotrebu kopalja i vatrenog oružja. <http://www.rugbyschool.net/history>

⁷ <http://www.rugbyschool.net/Olympics>

⁸ Tzv. modifikovani football mob, koji se posle razvio u odvojene igre, fudbal i ragbi

solidarnosti, ohrabruje takmičarski duh, podiže fizičke sposobnosti učenika i doprinosi razvitku drugih poželjnih osobina njihovih ličnosti pri čemu nikome unapred nije uskraćeno zadovoljstvo da učestvuje i ponos zbog pobjede. Kuberten je tokom 1880-ih lično posetio više puta školu Ragbi gde se uverio da organizovani sport vodi ka podsticanju ambicioznosti i želje za većim postignućima, kao i da značajno popravljaju ponašanje mladih ljudi, što je suštinski učvrstilo i njegovu ideju o neophodnosti pokretanja modernih olimpijada. Ono što je roditeljima učenika elitnih škola u kojima su bile organizovane sportske aktivnosti bilo obećavano, trebalo bi minimum da važi i danas, a to je da čvrsta pravila svima obezbeđuju jednake šanse. Žene odavno ranopravno pohađaju Iton, Ragbi i druge elitne škole, kao i Kembridž, Oksford, i druge elitne univerzitete gde se rodio organizovani sport današnjeg doba - ostalo je da se isti prodor žena u obrazovanje i nauku, učini i u sportu.

Ne tako daleka i ne toliko tuđa da bi bila nemoguća istorija, nudi primere ženskih pobjeda u borbi sa diskriminacijom u sportu. Rod Lejver, pobednik na Vimbldonu 1968, dobio je 8.000 dolara, a pobednica Bili Džin King 3.000. Žene su ćutale i trpele tu diskriminaciju sledeće dve godine, a onda je skandal eksplodirao na prestižnom turniru u Los Anđelesu gde je muškom pobedniku ponuđena nagrada čak osam puta veća no pobednici u ženskoj konkurenciji. Takmičarke su dobijale neke nagrade tek od četvrtfinala, dok su muškarci od eliminacija dobijali honorare. Žene su morale da plate i svoje putne i smeštajne troškove. Doneta je odluka o bojkotu uz pomoć sponzora Svetskog teniskog magazina i organizovan je paralelni turnir u Hjustonu. Američka teniska federacija je odmah suspendovala sve učesnice, isključila ih iz reprezentacije, zabranjeno im je učešće na grand slem turnirima, i oduzeto im je pravo da budu rangirane na svetskim rang listama. Bujica, međutim, više nije mogla da se obuzda. Već sledeće 1971. organizovano je 19 takvih paralelnih, nezavisnih turnira sa nagradnim fondom od preko 300.000 dolara. Ženski tenis je uspeo da izbori svoje mesto pod suncem. Nove zvezde, Kris Everet, Martina Navratilova, Štefi Graf, Aranča Sančez, Monika Seleš, zarađivale su sve veće svote novca a devedesetih izjednačene su zarade teniserki i tenisera na konzervativnom grand slem turniru Vimbldon.

Pravci razvoja

Mišel Bašelet, izvršna direktorka UN Women, tvrdi da, iako se stepen rodne ravnopravnosti povećao na OI u Londonu, sportistkinje još uvek trpe diskriminaciju. Ona smatra da rodna ravnopravnost nije samo žensko pitanje, već je pitanje povezano sa ljudskim vrednostima, kao i duhom i idealima samih igara, pa je, prema tome, neophodno preduzeti hitne akcije u cilju prekidanja diskriminišućih praksi. Takođe navodi i da je učešće žena u sportskim aktivnostima veoma moćan alat za osnaživanje žena. "Vreme je da žene učestvuju pod jednakim uslovima", zaključila je Bašelet. UN Women saraduje sa Međunarodnim olimpijskim komitetom na promociji rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena širom sveta⁹.

Sport može igrati ključnu ulogu u socijalnoj integraciji i podsticanju tolerancije i poštovanja različitosti u društvu. Mizoginija, homofobija, transfobija i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, isto kao i rasizam i drugi oblici diskriminacije, neprihvatljivi su u sportu i protiv njih se treba boriti, kako između učesnika tako i u njihovom odnosu sa gledaocima. Sportske aktivnosti i objekti trebalo bi da budu otvoreni za sve, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući i seksualnu orijentaciju i rodni identitet. S tim u vezi, države bi trebalo da podstiču izradu i distribuciju kodeksa ponašanja kad je reč o pitanjima u vezi sa sportom i seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom za potrebe sportskih organizacija i klubova.¹⁰

Smanjenje segregacije ženskih i muških sportskih disciplina je možda jedan od budućih pravaca razvoja takmičenja sa mešovitim sportskim ekipama, inače već uveliko prisutno u koledžskim

⁹ Rodna ravnopravnost na Olimpijskim igrama i dalje upitna <https://www.facebook.com/labris.beograd/posts/459071524132738>

¹⁰ Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara državama članicama o merama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta

sportskim takmičenjima Severne Amerike. Sve veći interes publike koji pobuđuju takva takmičenja upućuje na potrebu razrade i razvijanja takmičenja u kojima će sistem bodovanja biti takav da se sabiraju rezultati svih, i ženskih i muških članova ekipa. Revijalni mečevi pod nazivom „sudar polova“,¹¹ za sada su egzibicionog karaktera, ali veliki interes publike za njih uprkos nepostojanju takmičarskog karaktera navodi na razmišljanje o potrebi njihovog regulisanja uvođenjem pravila.

Svi znamo da se uspešna sportistkinja (pa i sportistkinja uopšte) postaje u porodičnoj manufakturi i da je daleko vreme kada će u Srbiji fenomen supruga trenera, oca ili brata trenera zameniti one koje bi bile najadekvatnije, a to su stručne žene treneri, one koje su za sada najređe i praktično da i ne postoje. Izbor trenera sportistkinja za sada najčešće nije posledica želje, već nužde, proistekle iz siromaštva, tako da se ne angažuju najbolji niti stručni, već oni koji bi trebalo tek da uče. Znamo, a ne govorimo o tome, da sportistkinje harasiraju treneri, ucenujući ih, da bi bile u ekipi, išle u inostranstvo na takmičenje i pripreme.

Decenijama u našoj zemlji u fudbalu koji je diskriminativno isključivo muški, hiljade igrača i armija zaposlenih na raznim poslovima i po raznim osnovama zarađuju uglavnom natprosečno mnogo, a da pritom nisu uspeli da ostvare nikakav rezultat ni u evropskim niti svetskim dimenzijama¹². Mnogo je disproporcionalno utrošenih resursa u nešto što nikada nije dalo nikakav pažnje vredan sportski rezultat. A kada bi se posvećivala ista pažnja razvoju ženskog fudbala koja se posvećuje muškom, rezultati bi sigurno bili bolji od onih koje decenijama „postiče“ muški fudbal, jer i nije teško postići bolje rezultate od nikakvih.

Na kraju svih izlaganja moraju da se konstatuju neke očigledne činjenice, a najjednostavnija je da su porodica i država odgovorni da omoguće ženama i ženskoj deci da se bave sportom. Ako u jednoj zemlji postoji dobro razvijena muška sportska disciplina, a neadekvatno ili slabo razvijena ženska, onda postoji diskriminacija. Znači da postojeiskusni treneri, sportski objekti, dobra i jaka domaća takmičenja, formirana publika, interes omladine da se bavi tim sportom, nacionalna "škola" tog sporta, spremnost vlasti da finansira taj sport, i sve se to investira u muške takmičare, a malo ili nimalo u ženske.

Nikako i ničim se ne može dokazati da bi paralelno treniranje devojčica oduzelo ili umanjilo uspešnost muškog vaterpola. I zašto onda Srbija nema isto tako uspešne vaterpolistkinje kao što su njeni vaterpolisti, zašto poput Italije nemamo ono što bismo sasvim normalno mogli da imamo: svetski moćni vaterpolo paralelno sa slično rejtingovanim muškim? Na to pitanje se više ne sme odgovoriti onim što se već na početku ovog naslova odbacilo kao elementarna sportska i društvena nepristojnost, diskriminacija i neistina. Jasno je da se devojčice i devojke u Srbiji interesuju za vaterpolo baš kao i dečaci i mladići. Pa zato ostaje otvoreno pitanje zašto Srbija nema ženski vaterpolo?

Zbog svega rečenog, vrlo nam je potrebna rodna teorija sporta, potrebna nam je sociološka, politikološka, kulturološka, psihološka, pa što da ne, i filozofska analiza sporta, i svaki takav pristup daje dovoljno osnova za upotrebu rodne analize.

¹¹ Teniski turnir u Pekingu počinje egzibicionim mečevima u kojima se sučeljavaju najbolja domaća teniserka i najbolji svetski teniser, ove 2013. su bili Na Li i Novak Đoković.

¹² Nije zaboravljeno da je fudbalski klub Crvena zvezda 1991. postao šampion Evrope. Premalo za decenije aktivnosti sotina hiljada ljudi angažovanih u toj oblasti, za milionske svote izražene u kojoj god stranoj valuti uložene za to vreme i danas u nešto što daje sve slabije rezultate, postičući jedino vrednost rekreativnog sporta, ali trošeći mnogostruko više. orijentacije ili rodno identiteta